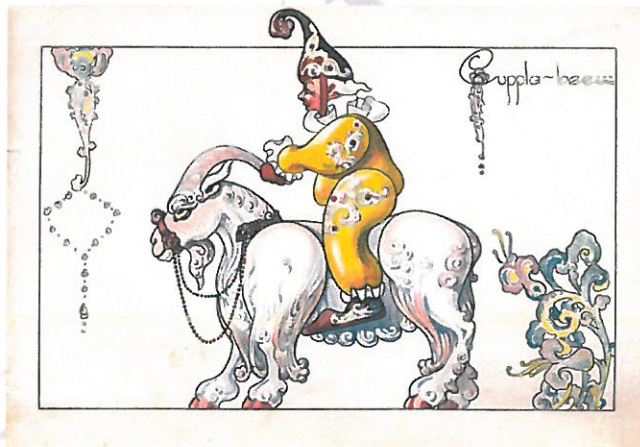

„Pöttyemberke Játékszaga”

Állandó kiállítás előkészítése, létrehozása

**Kecskeméti Katona József Múzeum
Szórákaténusz Játékmúzeuma és Műhelye**

KUBINYI ÁGOSTON PROGRAM – 2016.

8./ Kiállításvezető

Készítette: Kalmár Ágnes művészettörténész

„Pöttymemberke” játékos időutazása

A Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely 1981. december 4-én nyílt meg, ekkor indult meg a muzeális értékű játékok gyűjtése is, mégpedig azzal az elképzeléssel, hogy létrejöjjön a magyar nyelvterület játékkultúráját őrző és bemutató tárgyegyüttes. Napjainkra már több mint 40 000 muzeális értékű darabot őriz a gyűjtemény, közöttük egykori magyar játékkészítő műhelyek darabjaival. Feltett kincseiket 100 - 150 éven keresztül őrző családok, a hagyományos játékkészítés titkaira és néhai emberi közösségek szokásaira élénken emlékező emberek helyezték el az intézményben mindazokat a tárgyakat, képes és írott dokumentumokat, melyek alapját képezik e közgyűjteménynek.

Közjük tartozik „Pöttymemberke”, aki játékos időutazásra hívja a látogatókat. Alakját művészi kivitelű tervrajzokból is ismerjük. *(Kép)*

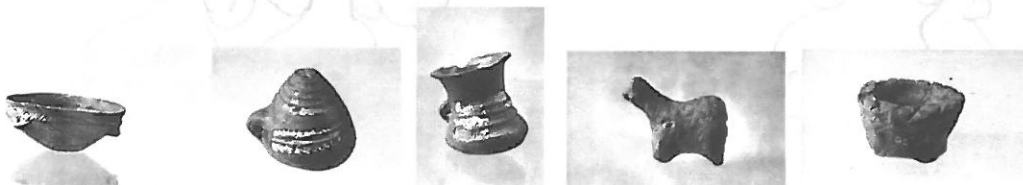
Ősi eredetű játékok

A legrégebbi időkből ismert játékszerek többnyire állatok csontjából vagy agyagból készültek, fennmaradásukat anyaguk tartósságának köszönhetjük. A pásztorbirodalmak népeinek játékszere az állatok hátsó lábának ízületében található csigacsont. Ennek formája és hat megkülönböztethető oldala teszi lehetővé a vele való ügyességi- és szerencsejátékokat. Ugyanezen okból sokáig helyettesíti az általunk is jól ismert játékkockát, de ez az apró csontocska kezdetektől fogva vallási szertartások kellékekeként a varázslásnak és sorsvetésnek volt elmaradhatatlan eszköze. *(Kép)*

A gyűjtemény gyapjűfestékkel színezett játékkészlete a mai Mongólia területéről származik, de megtalálható ez a játék a magyarországi népi játékok között is kapócsont, pittykő, pettyes és más, nyelvjárásonként eltérő elnevezésekkel. *(Kép)*

Régészeti leletek

Agyagból formált edények, csörgők, állatfigurák és emberi alakok szinte minden helyen előkerültek a föld mélyéből, ahol emberek éltek. Bács-Kiskun megyében rézkori és bronzkori leleteket ismerünk, közülük is azok maradtak meg számunkra, melyeket más használati edényekkel együtt kiégettek. *(Képek, feliratokkal)*

Kőbe karcolva és csontból, kőből kifaragva készültek az első ismert, napjainkra is fennmaradt társasjátéktáblák, melyek az ókori kultúrákba vezetnek vissza bennünket. Máiig élő ábrákon játszották el egykor a mindennapok lényeges eseményeit, főként azokat, melyek

az élet értelmét és célját jelentették. Magyarországon régészeti gyűjtemények őrzik a táblajátékok korai emlékeit. A középkori Buda ásatásai alkalmával találtak kőbe vésett játéktáblákat és a játékhoz nélkülözhetetlen köveket. Korabeli leírások tanúskodnak a sakk, az ostábla és a malom népszerűségéről, melyek egyik szép bizonyítéka Zsigmond király idejéből, a 14. századból való, a diósgyőri vár árkából előkerült márvány sakktábla. *(Kép)*

Kultúrtörténetünk része a játék

A puzzle, vagy mozaikrejtvény-játék első képviselője 1760 körül készült el a londoni születésű John Spilbury műhelyében, aki Anglia megyéinek térképét kasírozta egy vékony mahagóni falpra, majd azt a megyék határainak mentén körbevágta. A múzeumi gyűjtemény rendkívüli darabja az 1780-as években készült, egy Francois Boucher festménye alapján nyomtatott metszet, „A kedvenc bárány” címmel, finom falpra kasírozva, kézi munkával 350 különleges formájú részecskére vágva. A különleges műtárgy szövegmezőjében az alábbi leírással tüntették fel a beszerzés helyét: „Párizsban, az alkotónál, a St. Jacques utcában, a Jacobins fölött, egy parókakészítő és egy fehérenművarrónó között”. A polcon sorakozó gyermekkönyvek a múzeum kiemelkedően gazdag gyűjteményének darabjai. *(Kép)*

Athanasius Kircher jezsuita páter, fizikus és csillagász készítette az első diavetítőt, amikor az 1640-es években fényforrást helyezett el egy sötétkamrában, megteremtve ezzel a laterna magicát, a „bűvös lámpát”. Magyarországra az első, máig is meglévő vetítő a Rákóczi-szabadságharc idején került, oktatás céljából, a sárospataki református kollégiumba. A szemléltetésre használt képeket ekkor manufaktúrákban kismesterek festették üveglapokra. A 19. században gyermekjátékká vált ez a találmány, a vetített lemezek témái érdekes és szórakoztató történetek lettek. A kézzel festett üveglemezeket ekkoriban váltották fel az egyszerűbb, matricás darabok. A fényt a készülékben elhelyezett, kis lánggal égő spiritusz adta. *(Kép)*

A falun élő gyermekek játécai

A magyar parasztság életében, mindennapjaiban a játék kiemelten fontos szerepet kapott a paraszti életbe való belenevelődésben. Az egyéni és közösségi játékkészítés és játékalkalmak során a parasztgyermek elsajátíthatta annak a tudásnak, jártasságnak, munkavégzési gyakorlatnak a nagy részét, amire felnőtt életében szüksége lehetett. Megtanulta, hogyan vezesse majd gazdaságát, háztartását, miként dolgozzon majd együtt társaival, találja meg helyét a társadalomban.

Hazánk különböző néprajzi tájegységeit képviselő viseletekbe öltöztetett rongybabák soraihoz csatlakozva érkezünk meg a vásárba. A babák nagy része az 1984-es játékbaba készítő pályázatunkra érkezett. Bár mindegyik baba külön figyelmet érdemelne, mégis

szeretnénk kiemelni a hajósi és a bukovinai székely viseletes babákat és a Josif Hertea romániai gyűjtéséből származókat.

Kiemelten szép darab a háromágú fára készített háromlábú sárközi baba. A sárközi baba felépítése és ruházata egyaránt különleges. Alapja egy háromfelé ágazó, szabályos faág, erre épül fel a babatest, a fej és a viselet. A „háromlábú sárközi baba” így könnyedén felállítható. Arcát minden esetben fehér tüllel borították, a babák ruházata pedig oly módon változott, mint ahogyan a felnőtt leányok és asszonyok színpompás öltözete alakult a múlt évtizedek alatt. *(Kép)*

A fiúk által fából és más termésekből készült játékok az ostorral hajtható csigák, a pörgettyűk, kéreg kürtök, háncs edénykék, kockák, vesszőből font zörgök, a dióhéj szöcskék és a varrásból kimaradt ruhadarabokból készült rongybabák és labdák. A fiúk kedvelt játékaik közé tartozott még a falra akasztott rafiasörényű, szilaj falovacskák.

A különböző közlekedési eszközök kicsinyített változatai minden kor gyermekének közkedvelt játékaik voltak. Már az ókorból maradtak fenn számunkra írott és tárgyi emlékek játék kocsikról, melyek fából és agyagból készültek. Az itt látható szekér Kecskemét környékéről származik.

Képzletben állatok hátára ülni, utazni, lovagolni vagy éppen vágtni, évszázadok óta kisfiúk nagyszerű játéka. A különböző népek játékkészítő háziiparában faragtak kerekeken guruló vagy íves talpakon hintázó lovakat és szépen kidolgozott lófejeket, melyek hosszú pálcában folytatódhatnak. Ilyen vesszőparipát ábrázol az 1500-ból származó, II. Ulászló kódexének egyik finom iniciáléja, rajta lovagoló gyermekkel, melyet az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár őriz. A Játékmúzeum valódi lóbőrrel borított hintalova az 1900-as évek elejéről való, készítője ismeretlen. *(Kép)*

Modellek és technikai vívmányok

A 19. század gazdag technikai vívmányai igazi forradalmat jelentettek a gyermekek világában. Ekkor jelentek meg az első fémlémezből készült játékszerek, közöttük járművek, fémépítőszekrények és különféle elmés mechanikus szerkezetek; az egyszerű, olcsó daraboktól a művészi igényel készült ritkaságokig. E fémjátékok őshazája az Egyesült Államok, itt alakultak az első gyárak is. A fémlémez játékok elkészítése szinte minden részletükben kézi munkát igényeltek, melyet azután fokozatosan váltott fel a gépi technika.

Az 1860-as években jelentek meg az első lemezvonatok, amelyek ekkor még sínek nélkül közlekedtek. Ezt követték az egyszerű óraszerkezettel, majd gőzzel, végül elektromos árammal működő, síneken futó vasútmodellek.

A huszadik század két leghíresebb gyára a francia Fernand Martin cége Párizsban és a német Ernst Paul Lehmann Brandenburgban. Az előbbi elsősorban óraszerkezettel működésbe hozható emberi alakokat készített, az utóbbi, melynek játékaik a gyűjtők körében talán a legnépszerűbbek, szinte minden téren különlegeset alkotott.

A témában ettől eltérő, önálló stílust képviselő játékok készítője a „Schuco” (Schreyer and Company), aki a mechanikus játékok szellemes újításaival lett népszerű.

A régi Győri Gyufagyár 1919-ben alakult át fémlemezpari tömegcikk üzemmé, s ettől kezdve Magyar Fémdoboz Művek Rt. név alatt működött, ahol kezdettől fogva gyártottak játékokat. Az államosítást követően Fémdoboz és Tubus Művek, majd 1954-től a budapesti Lemezárú Gyár győri telepe lett. A Lemezárú Gyárral együtt 1959-ben a Fémlemezpari Művekhez csatolták az egységet, majd később Elzett Művekként szerepelt. Ettől kezdve a győri telep elsősorban játékok gyártásával foglalkozott. 1982-től a Lemezárú Gyár a győri gyáregységgel együtt kivált az Elzett Művekből és ismét önálló vállalattá alakult. Ekkor a vásárlók 50-60 típusú litografált játékból választhattak. A gyár néhány játéka széles körben közkedveltté vált, mint a lendkerekes „Törpeautó”, valamint a „Lendület” motorkerékpár és a felhúzható csipegetős csibe. *(Kép)*

Az utasszállító hajó egyetlen fából faragott testében óraszerkezetes kis motor dolgozik. Egykori gazdája 1939-ben választotta ki a szegedi Anna-kút melletti drogéria kirakatából, ahol még másik két szép darab állt: egy nyugalmazott tengerész éveken át készített alkotásai. *(Kép)*

Minden korszak technikai vívmánya megjelenik kicsinyített másolatokban, melyek valóságos remekművek, működésükben is tökéletes modellek. A különböző gőzgépek számos mechanikus játék működését szolgálták, melyek legegyszerűbb példái a kicsiny munkagépek. A vasútmodellek gazdag gyűjteményéből Somogyi Géza és testvére, Miklós hazai kocsikat mintázó, rendkívül részletesen és a valósághoz hűen kivitelezett darabjai emelkednek ki. *(Kép)*

Babaszobák és babák

Az első babaszoba az ókorból maradt ránk.

Feljegyzésekből tudjuk, hogy Magyarországon is pompás babaházakkal játszottak a főúri gyerekek, melyek legszebb darabjait Nürnbergből hozták. A Szóratáténusz babaházai a bennük lévő bútorokkal, berendezési tárgyakkal a német játékkészítő központokban készültek a 19. század utolsó évtizedeiben. *(Kép)*

19. század technikatörténeti találmányainak sokasága az akkor még nélkülözhetetlen kézi munkával párosult, ami a jó minőségű és ízléses játékok bőséges kínálatát hozta létre Európában. Az egyedi megrendelésre készült iparművészeti remek, vagy rangos kézművesipari alkotások helyébe léptek e kisebb-nagyobb példányszámban megjelent, igényes kialakítású tárgyak. Mint minden korban és társadalomban, e kicsiny mikrokozmosz az őt megalkotó valós világot tükrözte tartalmában és küllemében egyaránt. Az emberek szokásai, ünnepei és hétköznapijai, műveltsége és tudása, egymásról, hazáról és a világmindenségről alkotott hite fogalmazódott meg általuk.

A két ülő, karcsú hölgybaba az 1870-es évekből való, fejük porcelánból, testük finom bőrből készült, öltözetük is eredeti, így a korabeli divatot tükrözik. Későbbi időkben származnak a gyermekek testfelépítésének arányai szerint tervezett alvós babák. *(Kép)*

Az ebédlőszekrény egy nagykőrösi műbútorasztalos műhelyéből származik a 19. század utolsó éveiből. Hozzá tartozik az ágy is, melyben baba ül. Thuringia a 19. század elejétől Németország legfontosabb porcelángyártó vidéke lett, ahol a finom edények mellett porcelán babafejeket is készítettek olyan német és francia babagyártók megbízásából, akiknek nem volt saját porcelángyáruk. Ilyen volt az 1869-ben létesült Simon und Halbig cég is, ahol az ágyban ülő alvós baba feje készült 1920-ban. Teste minden ízületében mozgatható, fából esztergált, melynek jól bevált modelljét az 1870-es évektől alkalmazták a babagyártásban. *(Kép)*

Textilből készült babákat évezredek óta ismerünk, gyárilag előállított rongybabákat azonban csupán a 19. század közepétől, a kifinomultabb, változatosabb készítési módok pedig csak a 20. század elejére alakultak ki. Az egyik legnevesebb gyár Giengen am Brenz városban napjainkban is működik, alapítója Margarete Steiff (1877). A Szókraténusz gyűjteménye több itt készült, igen régi darabot őriz, közöttük filcből készült babákat és moher állatokat. A játék mackók világszerte való elterjedését Magyarországon megelőzték Sebők Zsigmond „Mackó Úrról” szóló, kimeríthetetlen történetekkel szolgáló gyermekmeséi. *(Kép)*

A papírbabák elterjedése szorosan összefügg a korabeli divatlapokkal (1830 k.), amelyek a hölgyek számára a legfrissebb divatújdonságokat közölték. A folyóiratok mellékleteként feltűntek a kivágható hölgybabák, melyekkel mintegy modellezni lehetett a divatos ruhadarabokat.

1850 után láthatóan egyre több felnőtt és gyermekviselet jelent meg papíríveken, s immár a gyermekeknek szánták végső elkészítésüket. Keménypapírból, gyakran luxuskivitelben készültek e figurák, dombornyomással, applikációkkal. *(Kép)*

A táblás társasjátékok

A taktikai játékok egyetlen nagy családját alkotják azok a társasjátékok, a rókavadászattól a dámáig, amelyeknek lényeges eleme az ellenfél bábujának vagy kövének átlépése. Ezek első változatát egy i.e. 1400 körül épült egyiptomi templom vakolatába karcolva találták meg. Bölcs Alfonz 1285-ben írott könyvében a sakkhöz hasonlította, mert „fejjel kell játszani”. Később elkezdtek sakktáblán is játszani, azóta nevezték el a játékot a sakk dámájáról, bár több országban eltérő neve van. A játék elterjedése Latin-Amerikától Afganisztánig (ott „tizenkét kecske” néven játsszák) kimutatható.

A játék igen ősi leszármazottja a róka és ludak. A hozzá hasonló kergető-, illetve beszorító játékokat eredetileg a talajba karcolt ábrákon gyakorolták. A ludak feladata az volt, hogy a rókát elfogják. A libák az egyenes vonalak mentén 1 – 1 lépést tehetnek, a róka

átugorva azokat, amelyek mögött üres mező van, felfalhatja őket. A róka ártalmatlanná tétele akkor következik be, ha a róka mozgásképtelenné válik. Ezen a táblán játszották az ostromjátékot is. A budai várpalota ásatásainál egy 16. századból való párkánytöredék került elő (Budapesti Történeti Múzeum őrzi), mely félreérthetetlenül az ostromjáték bekarcolt alaprajzát őrizte meg. *(Kép)*

Játéktervezés a magyar iparművészetben

A kiegyezést követően hazánkban megindult nagy kulturális és ipari-kereskedelmi föllendülés magával hozta a különleges célú szakiskolák fölállításának gondolatát. Ekkor alakultak meg a játékkészítéssel foglalkozó első faragóiskoláink a fában gazdag vidékeken, legtöbbször a hagyományos kézműves tevékenységre alapozva. A játékkészítés népiparrá való fejlesztése volt a szándék, mely gyakran az emberek életkörülményeinek javítását kívánta segíteni. Mindez a kisdednevelés országsszerte történő felkarolásával párosult. Az 1885-ben alapított Hegybánya – Széлакnai Gyermejjáték Készítő Tanműhely (Hegybánya napjainkban már Selmecebányához tartozik) magasan kiemelkedik a hasonló intézmények közül fokozatos fejlődésével, az iparművészetrel való együttműködésével, a játékok minőségével és keresettségével, a háziipari, ipari és iparművészeti kiállításokon való gyakori megjelenésével.

Az 1900-as évet követően pályázatok és kiállítások sokasága hívta fel a gyermeki környezet művészi alakításának jelentőségére a figyelmet.

Az 1904-es Karácsonyi Kiállításon a korabeli feljegyzések szerint szinte eseményszámba ment a bútorok polcain elhelyezett fajjátékok megjelenése, melyek a Hegybánya-Széлакnai Állami Játékkészítő Tanműhelyben készültek. A tervező a játékok témáját a falusi emberek életéből, valamint a magyar népmesékből merítette.

Az Aradon megrendezett Iparművészeti, az 1905-ben Budapesten megrendezett Karácsonyi és az 1906. évi Milánói Kiállítások tárlatain is nagy érdeklődést keltettek a mivesen elkészített művészi gyermekjátékok.

A Selmecebányai Járási Levéltárban található dokumentumok az egykori műhely minden részletére kiterjednek. Megismerhető belőlük az alapító Záhora József plébános személye s mindaz a komoly munka és kormányzati szándék, amely e jól szervezett üzemet kialakította. Kultúrtörténetünk eddig ismeretlen fejezeteit fedezhetjük fel általuk.

A Gödöllői Művésztelephez tartozó Juhász Árpád és Inotay László festett matyó figurái az 1913-as Karácsonyi Kiállításra készültek. Furrherr Olga esztergált viseletes babái az 1924-es Magyar Iparművészetben váltak közismertté. *(Kép)*

Undi Mariska 1901-ben vált ismertté, amikor a „Magyar Nők” őszi kiállításán az angol gyermekkönyv illusztrátor Kate Greenaway modorához hasonlították gyermekek számára készült rajzait. Állami ösztöndíjjal kezdte meg néprajzi gyűjtőútjait Sárközben, Kalotaszegen majd Somogyban, Baranyában, Mezőkövesden. Ekkoriban készült akvarelljei viseletekről szóló finom dokumentumok, tájképek, portrék és gyermekábrázolások. Játéktervei

akvarelleken maradtak fenn számunkra, melyek a Szórákaténusz Játékmúzeum és Műhely gyűjteményének darabjai. *(Kép)*

Ezekben az évtizedekben építészek, festők és írók is sokat foglalkoztak a gyermekek játékaik tervezésével. Szép példája ennek a kecskeméti Cifrapalota tervezőjének, Márkus Gézának játékos könyve („Mesés Album”, 1907) és „Harangbaba” játéka. *(Kép)*

Magyarországi Játékműhelyek a 20. század első felében

A 20. század első évtizedeinek hazai iparművészetéről - tárgyi emlékek hiányában - elsősorban írott forrásokból értesülhetünk. Kivételes öröm és szerencse Grabowicz Leon festőművész és rajztanár munkásságának fennmaradása, melynek anyagából nem csupán egy műhely működését tudjuk rekonstruálni, hanem a hozzájuk kötődő gondolatokról is születhetnek elképzeléseink.

Játékkészítő műhelyét 1919-ben alapította a X. kerületi kőbányai Szent László Magyar Királyi Állami Főgimnázium tanáraként. Rendszeresen szerepelt hazai és külföldi iparművészeti kiállításokon fából készített, festett, ember- és állatfiguráival. A gondos körültekintéssel tervezett játékok formái és egyes részletei a kor művészetének sajátos jegyeit hordozzák magukon. A gyűjtemény számos játékot, tervrajzokat, korabeli leírásokat és eredeti üvegnegatívokat őriz. *(Képek)*

Vajna Géza (1891-1970) képzeletében születtek meg a „Bergengócia” fantázianevű játékok, melyek megvalósítására 1925-ben hozta létre műhelyét. Kézzel festett fajátékai egyedi darabok voltak; táblás társasjátékok, különböző figurák, magyar tulipános faragott bútorok. Nagyobb méretű szobajátékai a vesszőparipa és hintaló.

A Füleki Zomácedény- és Fémárugár 1908-ban alakult. Később, 1939-1944-ig Füleki Iparművek névvel fajátékokat is gyártott, termékeivel a világ minden tájára eljutott. A gyár élére 1939-ben egy Erdélyből származott, tehetséges üzletember, Hulita Vilmos került, aki a játékműhely vezetésére a korábban tervezőként itt dolgozó Bence Lászlót hívta meg Budapestről, aki munkájában a minőség mellett, legfontosabbnak azt tartotta, hogy a magyar nép nyelvezetével rokon tárgyakat tervezzen. Ilyen játékszer lett a „mozgó magyar huszár” figurája, a „medvetáncoltató”, „puttonyos vadnyúl”, kerekeken guruló bárány. A játékok védjegye egy ragasztófelülettel rendelkező kerek nyomtatvány lett. *(Kép)*

Ipolyságon 1942-1944-ig működött a „Magyar Mesejátékgyár”, főként háborús menekülteket foglalkoztatott. *(Kép)*

A magyarországi babagyártás

A hazai iparművészet a sajátos, magyar formanyelv kialakításához kívánt hozzájárulni, aminek vezetőrendszere a magyar népi művészet nyelvezete lett. A játékkészítésben is

meghatározó volt iparunk állapota, a külföldi példák követése, valamint a sajátos, eredeti módon alkalmazott hagyományos kultúra.

A magyarországi babagyártás első színhelyei az újonnan megalakított játékkészítő ipariskolák lettek. A Bánffyhunyadon alakult iskolában (1877) népviseletbe öltöztetett babákat is készítettek. Ezután jött létre Bártfán Werther Hugó üzeme Első Magyar Fa- és Machéejátékszerek Gyára néven, mely a századfordulón már Maugsch Róza és Fiai tulajdona, Werther Hugó újabb gyárával pedig Békéscsabán találkozunk. Ezeknek feje viasszal bevont papírmasé, teste drót köré szorosan tekercselt gyolcs.

A játékbabák merőben más típusát termelte a Magyar Ruggyanta Gyár Rt. (a TAURUS Gumiipari Vállalat elődje). Termékeivel az Ezredéves Országos Kiállításon (1896) állami aranyérmert nyert. Később az Osztrák-Magyar Kaucsukgyárak Szövetségének hazai tagja lett. Sok új játék fűződik nevéhez, közöttük a gumibabafej mozgó szemmel (1926), majd a terpesztett lábú, álló figurák (1927) szabadalmait.

A viaszbabáknak is hosszú évekig volt hazai előállítója: Schellhorn Péter újpesti üzeme (1883). Érdekes adat Schellhorn játékkészítői munkásságáról, hogy 1896-ban már 5000 darabot forgalmazott játékaiból, összesen 20 000 Ft értékben.

A 20. század játékkészítő tevékenységét külföldi iparművészeti példák és hazai jeles művészeink egyedi tervei határozták meg. Ekkor került előtérbe egyes tájegységek népművészeti formakincse is, s az egyedi, művészi babák öltözete is főként e népviseletekből merített. Budapesten, az iparművészeti tanfolyamokon a leánytanulók fontos tantárgya lett a babakészítés és a stílusos öltöztetés.

Művészi igénnyel készített iparművészeti és néprajzi játékbabáival dr. Szerelemhegyi Jenőné Magyarbéli Vörös Margit budapesti műhelye kiemelkedő a 30-as években. A „MARGA” baba feje filc vagy massa, teste tömött vászon, ruhája magyar népviseletet követ, részletesen és híven kidolgozva. E játékbabákat külföldön is vásárolták, akárcsak Mészáros Anna „Rozmaring” népviseleti és portrébabáit, még a 60-as években is. Hazai iparművészeti kiállításokon nagy sikert arattak Kubitsek Rózsi iparművésznő népviseletes portré- és karikatúrababái. Az alkotó bennük sokszor híres embereket mintázott meg, mint Bethlen Istvánt és Gandhi elnököt. A „KUBRO” babákat külföldre is szállították. Szintén ekkor készültek Kevéné Mártonffy Anikó filcbabái, aki ezt az eljárást szabadalmaztatta is. *(Képek)*

A HUNNIA Babagyár viaszból készített babafejeket, a HUNGÁRIA Baba- és Játékárugyár pedig masszából babafejeket gyártott a 30-as évektől kezdve. A sikeres vidéki vállalkozások közé tartozott Farkas Erzsébet bajai műhelye (1935). A „FARKAS” márkájú játékok között babák, massa és filc babafejek készültek, ezek külföldre is eljutottak.

A Rodolfó-hagyaték

A rendkívül gazdag játékvilág szokatlan és egészen egyedi színfoltja a Rodolfo (Gács Rezső) hagyaték, mely a bűvész leánya családjának nagyvonalú ajándékaént az 1990-es évek elején került a kecskeméti múzeumba. A páratlan gyűjtemény az alábbi relikviákat

tartalmazza: játékkártyák több száz különféle kártyapaklival és kártyaritkasággal, bűvészkönyvek, korabeli plakátok, valamint a bűvészmutatványok segédeszközeinek együttese, amely színpadi és asztali kellékek színes tárháza. A Szórakaténusz kártyagyűjteményének alapját a Rodolfo-hagyaték közel félezer csomagja jelenti, melyek között olyan különlegességek is akadnak, mint a Temesváron működött „Első Délmagyarországi Kártyagyár” (Tornóczy és Társa, 1883-1890) egyetlen fennmaradt, gyűjteményben őrzött kártyakészlete. A bűvészkellékek legkülönbözőbb darabjait pedig a világhírű mester művészete emeli páratlan értéké.

A hagyaték önmagában is kiemelkedő együttesét jelenti az a 731 bűvészkiadvány, amely a 17. századtól napjainkig képviseli és mutatja be a nemzetközi szakirodalmat. Rodolfo szenvedélyesen gyűjtötte a bűvészzel kapcsolatos nyomtatott kiadványokat, melyeket kiváló hozzáértéssel válogatott össze. Az anyag elsősorban könyveket, mellette folyóiratokat, katalógusokat, reklámanyagokat tartalmaz. Megközelítőleg 30 kötet, többnyire latin és német nyelvű nyomtatvány származik az 1700-as, 1800-as évekből. A legrégebbiek közöttük lo. Baptistae Portaeneapolitani, „Magiae Naturalis...” (1656), Johann Ingebern, „Chiromantia meteoscopia et physiognomia” (Frankfurt am Main, 1724), majd Hofrath von Eckertshausen, „Die Saukeltasche” (München, 1788). A magyar nyelvű bűvészkönyvek közül számos kiadást ért meg a Tolnai Simon szerkesztette „A bűvészet könyve” (Magyar Kereskedelmi Közlöny Hírlap- és Könyvkiadóvállalat, Budapest, 1898), de különlegesség a „Modern Mágia”, magyar mágusok lapja (1925-1931) is, melyet Lovag Kassay mágus szerkesztett. A könyvgyűjtemény jelentős darabja Friedmann Simon „Bűvészet könyve” (Budapest, 1893), illetve Tábori Kornél „Vidám Bűvészet” (Singer és Wolfner, Budapest, 1925), mely utóbbi Mühlbeck Károly illusztrációival gyermekek számára került kiadásra.

Népek játékaik ...

A körgalériára kilépő vendégeinket különböző népek játékszerei fogadják, melyek egymás mellett sorakoznak, s amelyek mindegyike őrzi az előállítás helyére jellemző, nagyon jól felismerhető téma- szín- és formavilágot.

A házilag elkészített játéktárgyak között gyakran találkozunk felnőttek munkáival, melyeket saját örömeikre és gyermekeik számára fabrikáltak. Ilyen naiv művészeti alkotások a kályhák melege által működésbe hozott elmés szerkezetek, melyeket minden esetben a könnyű anyagból összeállított forgó alkot, alatta két dolgozó ember alakjával, akik legtöbbször kovácsolnak, fűrészelnék, vagy éppen gyalulnak. A felső polcon lévő játék 1956-ban készült Csávoly községben. *(Kép)*

Egyik legszebb a két, járomba fogott, művészi formát megformált, juharfából készült ökröcskével vontatott szekér. Az ökröcské a kübekházi Papp Béla ajándékként kerültek gyűjteménybe. *(Kép)*

.... Vásárok és búcsúk

A vásár nemcsak a paraszti árucserének, kereskedelemnek volt fontos színhelye, hanem a társas életnek is. Minden rendű és rangú ember számára várva-várt esemény volt, hogy a vásárba vitt terményei, termékei eladása után a környék kézműveseinek portékái között válogatva szerezzen örömet magának és szeretteinek. A vásárfiaként, búcsúfiaként hazavitt ajándékok, a mézesbábok, kis talicskák, gereblyék, csattogó szárnyú lepkék, kereplők, füttyös farkú madárkák, lovacsák, körtemuzsikák voltak a parasztgyermekek ritka, vásárolt és nem sajátkészítésű játékaik.

A piros pöttyös kis pléh kannák, dobok, perselyek, ostorok is nagy örömet szereztek az apróságoknak. A pöttyös bádoggjátékokat egy magyarkanizsai bádogos mester készítette. A játékok hazánk különböző nagy tájainak vásáraiból és búcsújáró helyeiről származnak: Bánffyhunyadról, Csíksomlyóról, Jakabszállásról, Jászberényből, Korondról, Kőrösfeketetőről, Kiskundorozsmáról, Korondról, Mátraverebélyről, Óbecséről és Miskolcraól. A cserépvásár csuhé figuráit, melyek a vásári játékok felett láthatóak Czár János játékkészítő, a népművészet mestere formálta meg. *(Képek)*

A keszthelyi Parrag István színes vásári játéka az 1970-es években készültek. *(Kép)*

Zenta környékének vásáraiból származik az egyszerű díszítéssel ellátott két fekete játékló, míg az élénkebbre festett fehér és piros lovacska Lengyelországban készült. *(Kép)*

Ósi hagyományokat őriznek a gyűjtemény finnugor népeinek játéka. Itt díszes mordvin babák, cserépsípok és állati hólyagból való labda sorakoznak egymás mellett. Az ést hagyományos játékok között faágakból egy-két faragással kialakított állatok, emberfigurák és két kéregcsörgő látható. *(Kép)*

Színes tadzsik sípok és más, orosz háziipari játékok mellett áll a kicsiny gyöngyhajú baba, mely társával együtt vogul asszonyok munkája. Szlovák játékkészítő iparművészek alkotásai sorakoznak egymás mellett, közöttük Robert Žilík műve a darabokból összeilleszthető nagybögös figura, a lovaskocsi emberalakokkal, a betlehemes szekrényke és a hámor. A Hencidai Vida Sándorné 1997-ben készítette a kukoricacsuhéból fonott egyszerű tárgyat. *(Kép)*

A svéd Siljan tó vidéke háziiparának jellegzetes alkotásai a piros és fehér lovak, festett szép nyereggel és lószerszámokkal. *(Kép)* Az esztergált, színes háziipari játékok Seiffen háziipari műhelyeiben és a csehországi Škasy és Krouna településen készültek. *(Kép)*

A japán játékok gazdag gyűjteményének különleges darabja az „Isho” baba, melynek különböző változatai fiatal leányt, háziasszonyt vagy gésát ábrázolnak, készítésük hagyománya a 17. századig vezethető vissza. *(Kép)*

A hagyományos mexikói játékok többsége Rocháné Búdy Annamária ajándékként kerültek a gyűjteménybe, melyek elsősorban indián szertartások hagyományait őrzik a mindennapi használati tárgyak kicsiny változatai mellett. *(Kép)*

A Játékmúzeum különleges műtárgyai találhatóak az indonéz gyűjteményben, közöttük gyermekek által készített, fémből összeállított autóbusz, amely valóságos műalkotás. Gyermekek munkájáról van szó, akik ilyen módon próbálnak keresethez jutni az utcákon. (Kép)

Cserépsípok

A Játékmúzeum gazdag gyűjteményei közé tartoznak a cserépsípok együttese, közel 700 mázas agyagtárgy, melyek mindegyike egy-egy tájegységhez, a ma is élő vagy néhai fazekas központokhoz fűződik. E vásári vagy búcsús játékok vidékenként jól megkülönböztethetőek egymástól a felhasznált agyag minőségében, a tárgyak témájában, azok megformálásában és díszítésében. A világ minden tájáról összegyűjtött, gazdag forma- és jelentéstörténettel bíró szép tárgyak Király Péter zenetörténésznek és Josif Hertea zeneszerzőnek köszönhetőek.

Népek babái

A különböző népek viseletébe öltöztetett babák első darabjai a 19. században készültek, elsősorban a távolról érkező utazók számára. Az elmúlt másfél században sokféle minőségben és méretben készültek ezek a különleges tárgyak. Az itt bemutatott babák egy tudós leányának féltve őrzött gyűjteményéből került Kecskemétre. Édesapja egykor bejárta az egész világot, és mindenhol az arra a vidékre jellemző babát hozott lányának. Nagy körültekintéssel és ismeretekkel választotta ki az újabb és újabb öltöztetett figurákat, gondosan ügyelve a hiteles ruházatra, a készítés módjára, és az egységes arányokra. Az ajándékozó elbeszélése szerint sokat játszottak együtt ezekkel a babákkal, megismerve közben a különböző népek életét, öltöztetését és szokásait.

A tervezett állandó kiállítás tudományos-ismeretterjesztő vezetője készült:

Kecskemét, 2016. április 5.

.....
Dr. Rosta Szabolcs
múzeumigazgató